

УДК.159.9

Колодяжна А.В.,

*к.психол.н., доцент кафедри педагогіки та методики професійного навчання
Київського національного університету технологій та дизайну, kol-alla@ukr.net*

Україна, м. Київ

ПРОБЛЕМА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

В статті аналізується принцип індивідуалізації та диференціації навчання, як психологічні передумови підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі.

Ключові слова: індивідуальний підхід, індивідуалізація, диференціація, диференціація навчання.

Постановка проблеми. Зміст професійно-технічної освіти має бути випереджальним, постійно оновлюватися з урахуванням динамічних змін у науці, економіці, техніці виробництва та орієнтуватися на новітні технології. Сучасне зростання інтересу до проблеми розкриття творчого потенціалу особистості передбачає виявлення всіх її життєвих відносин у різноманітних аспектах самоствердження та самореалізації і має зосереджуватися на пізнанні тих механізмів, які виступають внутрішніми детермінантами індивідуальної своєрідності її життєвої реалізації. Індивідуалізація і диференціація навчально-виховного процесу значно підвищує ефективність навчання, виховання і розвиток студентів.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що ідея індивідуалізації та диференціації знаходить відображення у філософських, соціологічних, психологічних та педагогічних концепціях багатьох дослідників, починаючи з давніх часів (Аристотель, Платон, Я.А. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервег та ін.). Психологічний аспект індивідуалізації при підготовці майбутнього фахівця до професійної діяльності широко висвітлюється в дослідженнях Б. Ананьєва, О. Асмолова, Г. Балла, Л. Виготського, В. Слободчикова та ін. Питання професійної підготовки майбутніх педагогів у своїх працях розглядають Л. Богославець, О. Внукова, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Савченко. Узагальнення теоретичних положень з досліджуваної проблеми дозволяє визначити індивідуалізацію та диференціацію професійної підготовки майбутніх фахівців як цілеспрямований процес формування та розвитку майбутнього фахівця з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, а також процес самореалізації його індивідуальності.

Мета роботи – розглянути теоретичні основи поняття індивідуалізації та диференціації у підготовці фахівців для професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Індивідуалізація навчання – одна із найскладніших проблем вищої освіти, вирішення якої в значній мірі залежить від двох чинників: індивідуально-психологічних особливостей студентів та впровадження відповідної методичної системи навчання. Особистість і індивідуальність – це два способи буття людини, два її різні визначення. Розвиток особистості є процес соціалізації людини, засвоєння нею своєї суспільної суті. Сформована особистість виступає суб'єктом вільної, самостійної і

відповідальної поведінки в соціальних стосунках. Становлення індивідуальності то є процес індивідуалізації суб'єктивної реальності. Оскільки індивідуалізація – це неповторність особистості, яка активно і творче проявляє себе в житті. Ці поняття фіксують різні виміри духовної суті людини. Важливою теоретичною засадою забезпечення індивідуалізації професійної підготовки майбутніх фахівців постає визнання студента як суб'єкта навчальної діяльності.

Поняття індивідуальності має багато змістових відтінків. Головний полягає в тому, що індивідуальність є максимальною інтеграцією всіх якостей людини. Якщо особистість – вершина всієї структури людських властивостей, то індивідуальність – це суть особистості та суб'єкта діяльності, зазначає дослідник. Розуміння індивідуальності як системи людини пов'язане з питанням про способи узгодження різнорідних і різнорівневих якостей цієї полісистеми, про системоутворювальні фактори. [1]

Справа в тому, що індивідуальність – продукт унікального життєвого досвіду, який втілений у внутрішньому світі особистості. Це не тільки суб'єкт соціальної життєдіяльності, а й суб'єкт внутрішнього життя, котра може бути достатньо автономною; вона відкривається суб'єкту через самостереження; внутрішній світ постає як неповторні комплекси цінностей (життєвих планів і перспектив, глибокоособистісних переживань), певні організації образів («портретів», «пейзажів», «сюжетів») і концептів, домагань та самооцінки [1].

На думку В. Слободчикова [7], поняття індивідуальності вказує на те, що людина з усієї багатоманітності соціальних ролей і функцій, сукупності зв'язків і відносин з іншими виокремлює своє, власне; робить їх абсолютно цінним змістом свого «Я». Тобто, визначення власної позиції в житті, самовизначеність у середині самого свого життя це і є індивідуальність. Вона – це завжди внутрішній діалог людини з собою, це авторство власного життя: в світорозумінні, в стилях діяльності.

В індивідуальному бутті людина несе відповідальність не тільки за окремі слова та вчинки, але й за життя в цілому. Унікальним, єдиним та неповторним в індивідуальності виступають не зовнішні особливості індивіда, не його манера спілкування з іншими, а спосіб життя, самобутні форми життєдіяльності, буття в суспільстві. Саме тому, на думку вченого, індивідуальність – це людина як автор власного життя. Адже, завдяки індивідуальності, як стверджує

В.Слободчиков [7], людина уособлюється у відносно самостійну крапку буття, творчо виявляє себе, стає суб'єктом історичного життя, потенційно втілюючи в собі усі характеристики людського роду.

Неповторність людини формується відносно основних цінностей культурного, духовного та суспільного життя. Моральним центром індивідуальності є совість. Людина самостійно формує для себе моральні обов'язки та вимагає від себе їх виконання. Совість виступає внутрішньою, особистою мораллю або автономною етикою.

Також до суб'єктивних складових індивідуальності відноситься система вірувань людини та її ціннісні орієнтації. Адже саме віра є те повне та безумовне прийняття людиною явищ, подій, власних життєвих принципів, цінність якого представлена в світі перевищуючої людини реальності. А в основі дії, вчинка, діяльності, всього життя в цілому лежать певні ціннісні орієнтації.

Світогляд як складова індивідуальності – це загальне розуміння світу, людини, суспільства і ціннісних ставлень до них. Він включає в себе життєві принципи, які визначають характер діяльності людини, його взаємозв'язку з іншими, життєвими цілями[4].

Індивідуальністю людина стає лише у процесі формування індивідуалізованого світогляду. Вищою формою індивідуалізації є творча думка людини, яка прагне абсолютної співвіднесеності зі світом як основної мети пізнання. Ідеальна форма співвіднесеності виражається у світогляді людини.

Форми індивідуалізованого, неповторного вираження своїх переживань, думок та прагнень допомагає людині знайти життєвий і творчий поклик. В.Роменець[6] стверджує, що це вміння є одним із найдорожчих надбань людини до самої себе, до своєї глибинної сутності, коли пізнання найзагальніших принципів переходить до розкриття реального світу. Крім того, людина визначає своє місце у природі, суспільстві, спрямованість своєї діяльності і в цьому виявляє свої особливі риси, що забарвлюють характер усього її світогляду.

Індивідуальність розглядається В.Роменцем [6], як неповторний склад світогляду, своєрідна форма буття та творчої діяльності. Домінуюча потреба людини – потреба в реалізації самої себе, свого творчого потенціалу. А творче начало пов'язане з суб'єктивністю. Отже, можна стверджувати, що становлення індивідуальності є творчою діяльністю.

Аналіз наукової теорії і практики навчання в традиційній системі освіти показує, що й до цього часу відсутній єдиний підхід до розкриття сутності та тлумачення понять «індивідуалізація навчального процесу», «індивідуальний підхід». Індивідуалізація навчання визначається як планування та здійснення навчання відповідно до індивідуальних особливостей особистості. Вона передбачає пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей кожного школяра, студента задля забезпечення розвитку особистості. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для

розвитку пізнавальних сил, активності, нахилів і обдарувань кожного студента.

Суспільні перетворення потребують змін в організації освітнього процесу в професійних навчальних закладах, що має задовольняти потреби студентів, роботодавців та суспільства в цілому. У ході підготовки повинні бути сформовані знання, уміння та навички, які будуть слугувати конкурентними перевагами майбутнього фахівця на ринку праці. Досягнення цього значною мірою пов'язане з індивідуалізацією професійної підготовки, яка наближає й адаптує навчальний процес до особливостей та освітніх потреб конкретного студента.

Індивідуалізація є одним з провідних принципів психолого-педагогічної діяльності. Вона полягає в гнучкому використанні педагогами інтегрованої та різноманітної системи засобів, форм, методів та прийомів навчально-виховної роботи, яка враховує цілісну картину індивідуального розвитку кожного. Це вибір різних форм, методів, засобів і прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності кожного студента. Студенти, працюючи індивідуально, постійно зустрічатимуться з інформацією, яка має безпосереднє відношення до їхньої майбутньої спеціальності, відповідно будуть достатньою мірою вмотивованими і матимуть досить міцний стимул до виконання поставлених завдань. Процес навчання у вищій школі має бути спрямований на створення умов для забезпечення індивідуального розвитку кожного студента, сприяння успішному навчанню, максимальному розвитку його здібностей та обдарувань.

Диференційований підхід – це особливий підхід викладача до різних груп або до окремих студентів, що полягає в організації з ними на основі різної за змістом, обсягом і складністю (хоч і за одними навчальними програмами) роботи з урахуванням подібних властивостей особистості.

Диференціація навчання – це спосіб його індивідуалізації в умовах роботи студентської групи. Студенти поділяються на динамічні типологічні групи і викладач під час заняття періодично працює з тією групою, яка потребує найбільшої його допомоги. Поділ студентів здійснюється переважно на гомогенні і гетерогенні групи залежно від навченості кожного, темпу засвоєння знань у навчанні, загального і професійного розвитку [2-3].

На сучасному етапі розвитку вищої школи виокремлюють рівневу і профільну диференціацію. Рівнева диференціація здійснюється за умови досягнення всіма студентами обов'язкових результатів навчання (освітнього стандарту).

У загальноосвітній школі профільна диференціація здійснюється на підставі вибору учнями профілю майбутньої трудової діяльності, у вищій школі – з урахуванням спеціалізації.

При здійсненні профільної виникає потреба і в рівневій диференціації, адже в кожній групі є студенти різного рівня навченості, загального і професійного розвитку.

Індивідуалізація і диференціація навчально-виховної роботи сприятиме підвищенню рівня навчання і

розвитку студентів лише за умови систематичної діагностичної роботи не лише на початковому етапі, а й протягом усього навчання. Цьому сприяє модульно-рейтингова система навчання і обліку успішності.

Таким чином, індивідуалізація та диференціація навчально-виховного процесу у ВНЗ є важливою передумовою подальшого розвитку системи вищої освіти. Вони значно підвищують ефективність навчання, виховання та розвитку студентів. Розробка та упровадження педагогічних інновацій в цій галузі є одним з перспективних напрямків наукових досліджень, який потребує розвитку як на рівні навчального процесу в окремому закладі так і в масштабах всієї системи вищої освіти.

Література

1. Балл Г.А. *Нормы деятельности и творческая активность личности* [Текст] / Г.А. Балл // *Вопросы психологии*. – 1990. – № 6. – С. 25-36.
2. Богославец Л.П. *Фундаментальна вища освіта як основа професійної підготовки майбутнього фахівця* / Л.П. Богославец, Л.В. Житенцова // *Virtus* / Editor-in-Chief М.А. Zhurba. – 2015. – October # 3. – P. 58 – 60.
3. Внукова О.М. *Педагогічна складова професійних компетентностей майбутніх інженерів-педагогів* / О.М. Внукова // *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. – 2016. – Вип. 9, Ч. 3. – С. 33-36.
4. Колодяжна А.В. *Проблеми поняття самореалізація. Перспективні напрямки світової науки: Збірник статей учасників двадцять шостої Міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційний потенціал світової науки - XXI сторіччя" (7-11 квітня 2014 року, Запоріжжя)*. – Том 1. *Науки гуманітарного циклу*. – Видавництво ПТД. – Запоріжжя, 2014. – 112 с. – С. 21-24
5. *Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.)* / За ред. В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болобаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Трубінко,

І.І. Бабин. – Тернопіль: вид. ТДПУ імені В. Гнатюка, 2004. – С. 103.

6. *Роменець В.А. Психологія творчості* [Текст]: навч. посібник / В.А. Роменець; 3-тє вид. – К.: Либідь, 2004. – 288с.

7. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. *Психология человека* [Текст] / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев // *Психология личности: в 2 т. Т. 2. Хрестоматия*. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2004. – 544 с. – С. 489 – 506.

References

1. Ball G.A. *Normy deiatelnosti y tvorcheskaya aktyvnost lichnosti* [Tekst] / G.A. Ball // *Voprosy psikhologii*. – 1990. – №6. – S. 25-36.
2. Bohoslavets L.P. *Fundamentalna vysshcha osvita yak osnova profesiinoi pidhotovky maibutnoho fakhivtsia* / L.P. Bohoslavets, L.V. Zhytenova // *Virtus* / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. – 2015. – October # 3. – P. 58 – 60.
3. Vnuikova O.M. *Pedahohichna skladova profesiinykh kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv* / O.M. Vnuikova // *Naukovi zapysky [Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Seria : Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*. – 2016. – Vyp. 9, Ch. 3. – S. 33-36.
4. Kolodiazhna A.V. *Problemy poniattia samorealizatsiia. Perspektyvni napriamky svitovoi nauky: Zbirnyk statei uchiasnykiv dvadtsiat shostoї Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Innovatsiyni potentsial svitovoi nauky - KKhI storichchia"(7-11 kvitnia 2014 roku, Zaporizhzhia)*. – Tom 1. *Nauky humanitarnoho tsyklu*. – Vydavnytstvo PTA. – Zaporizhzhia, 2014. – 112 s.
5. *Osnovni zasady rozvytku vysshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu (dokumenty i materialy 2003 – 2004 rr.)* / Za red. V.H. Kremenya. Avtorskyi kolektyv: M.F. Stepko, Ia.Ia. Boliubash, V.D. Shynkaruk, V.V. Hrubinko, I.I. Babyn. – Ternopil: vyd. TDPU imeni V. Hnatiuka, 2004. – S. 103.
6. *Romenets V.A. Psikhologhiia tvorchosti* [Tekst] : navch. Posibnyk / V.A. Romenets; 3-tie vyd. – K.: Lybid, 2004. – 288 s.
7. *Slobodchikov V.I., Isaev E.I. Psikhologhiia cheloveka* [Tekst] / V.I. Slobodchikov, E.I. Isaev // *Psikhologhiia lichnosti : v 2 t. T. 2. Khrestomatya*. – Samara : Yzdatelskyi Dom «BAKHRAKH-M», 2004. – 544 s. – S. 489 – 506.

Kolodiazhna A.V.,

Candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor of Department of Pedagogy and Methodology of Vocation Education of Kyiv National University of Technology and Design, kol-alla@ukr.net

Ukraine, Kyiv

A PROBLEM OF INDIVIDUALIZATION AND DIFFERENTIATION IS IN PREPARATION OF SPECIALISTS FOR TRADE EDUCATION

Principle of individualization and differentiation of studies is analysed in the article, as psychological pre-conditions of increase of efficiency of educational-educator process at higher school. They promote efficiency of studies, education and development of students considerably. Development and introduction of pedagogical innovations in this industry are one of perspective directions of scientific researches, that needs development as at the level of educational process in separate establishment so in the scales of all system of higher education.

Key words: individual approach, individualization, differentiation, differentiation of studies.